

Turijn in cijfers

7

tot 14 m diep zijn de 'geheime' tunnels en koninklijke kelders onder de stad.

18

km aan 'portici', galerijen, houden je in alle seizoenen droog bij shoppen en flaneren.

40

markten of meer zijn er, verdeeld over alle dagen van de week, met de grootste op Piazza della Repubblica.

168

m hoog is de Mole Antonelliana, filmmuseum en icoon in de skyline van de stad.

200

cafés (alleen voor koffie!) had Turijn rond 1850: veel voor een bevolking van 180.000 zielen.

218

v.Chr. was het jaar dat Hannibal met zijn olifanten over de Alpen Turijn naderde en verwoestte. Pas in 28 v.Chr. werd de stad weer opgebouwd door keizer Augustus.

813

fonteinjes van groen gietijzer in het centrum spuiten water uit het hoofd van een stier: 'i toretti'.

1888

was het jaar waarin Friedrich Nietzsche naar Turijn kwam; hij schreef er *Ecco Homo*.

1906

was het jaar waarin de film-industrie zich in Turijn vestigde. Elegante paleizen en fin-de-siècle-huizen vormden een mooi decor.

1934

is het jaar van de grote bouwkundige vergissing in het historische centrum: de Torre Littoria aan de Piazza Castello.

40.000

bomen werden in 2016 in de stad geplant om het groene aanzien te vergroten.

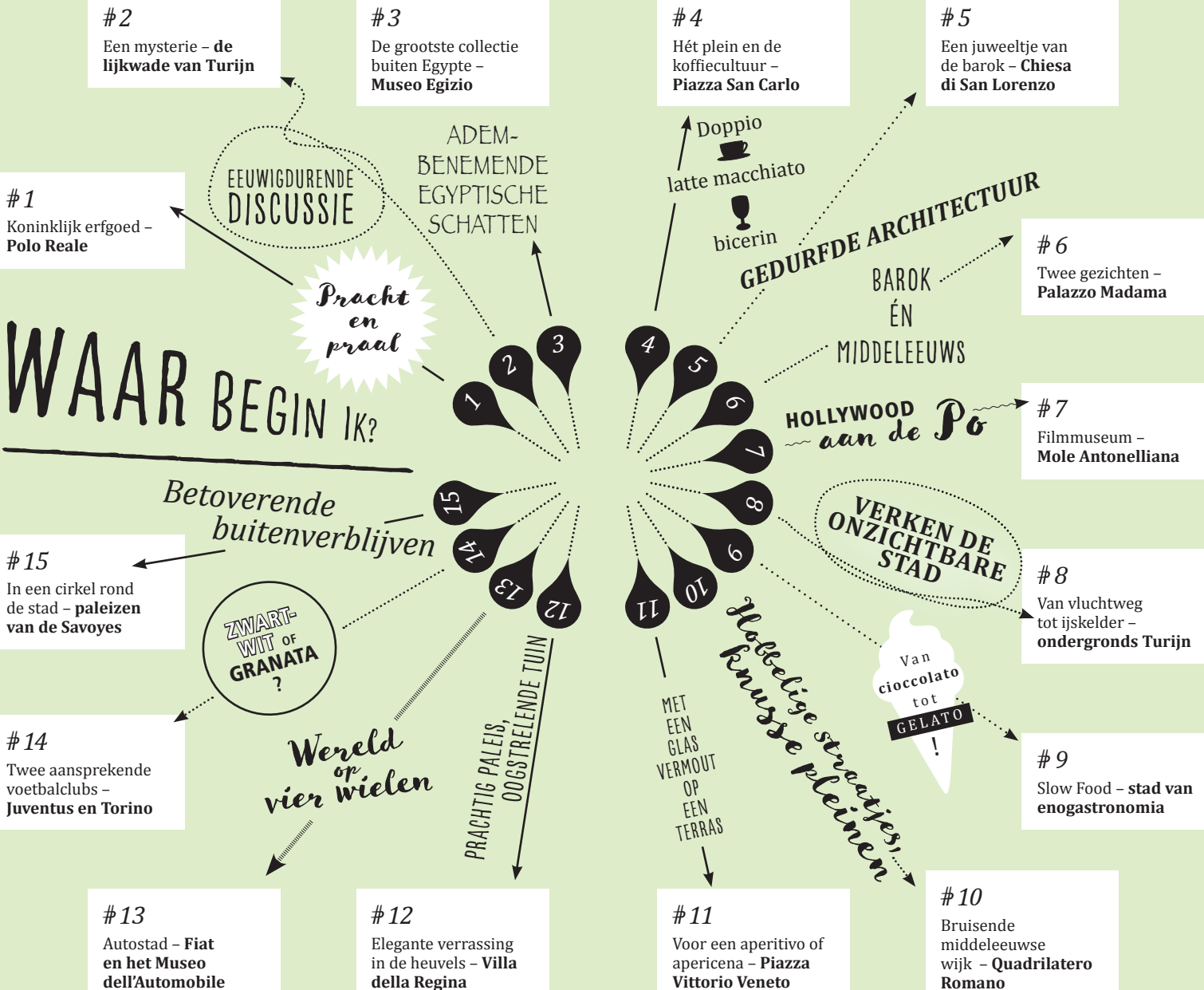
100.000

studenten studeren er ongeveer aan de universiteiten, waarvan de oudste dateert uit begin 15e eeuw. Erasmus was eind van die eeuw een van de studenten.

239
m boven de zeespiegel en
aan de voet van de Alpen
ligt Turijn.

Het kompas van Turijn

15 manieren om je onder te dompelen in de stad

De Turijnse schrijver **Guido Gozzano** (1883-1916) noemde Palazzo Madama het 'eeuwenoude huis', omdat het een 'stenen samenvatting' vormt van het Turijnse verleden. In de Romeinse tijd stond op deze plek de Porta Decumana, die toegang gaf tot de stad vanaf de kant aan de rivier de Po. Na de val van het West-Romeinse rijk werd de poort veranderd in een fort en in de 14e eeuw kwam het in het bezit van de Savoyes.

Nog een invloedrijke madama

De meeste eer komt vooral de tweede bewoonster toe. **Maria Giovanna Battista di Savoia-Nemours**, ook 'Madama Reale' genoemd, weduwe van Carlo Emanuele II, was slechts kort regentesse (vanaf 1675). Na door zoon Vittorio Amedeo II opzij geschoven te zijn, richtte Giovanna zich op de kunsten. Zij gaf veel van de beste kunstenaars in Piemonte opdracht Palazzo Madama te verfraaien. Ook initieerde zij met de geniale architect Filippo Juvarra een groots ontwerp in barokstijl, waarvan alleen de voorzijde (1718-1721) is gerealiseerd: een wit 'masker' waarmee het middeleeuwse gebouw zou moeten worden omvat. De gerealiseerde façade laat goed zien wat Juvarra's bedoelingen met het hele gebouw waren: een 'piano nobile' met hoge ramen en plafonds, verbonden met de mezzanine door enorme pilaren. Het trapportaal achter de façade behoort tot de grootste barokke meesterwerken van Europa. Vanaf deze trappen zie je welk indrukwekkend effect de hoge ramen hebben. Een zware façade aan de buitenzijde en een 'luchtig' trapportaal erachter. Dankzij de ramen kon het gewone volk buiten op het plein 'meegenieten' van de barokke feesten, die er binnen werden gegeven.

Rijke collecties

Sinds 1934 biedt Palazzo Madama onderdak aan het **Museo Civico d'Arte Antica**, met een grote collectie beeldhouwwerk, schilderijen en andere kunst van de middeleeuwen tot in de 19e eeuw, waaronder een van de belangrijkste collecties porselein wereldwijd. Achter de middeleeuwse torens is toen ook een middeleeuwse kruiden-

Middeleeuwse kant van Palazzo Madama

INFO EN OPENINGSTIJDEN

Palazzo Madama/Museo Civico d'Arte Antica 1: Piazza Castello, palazzomadama torino.it, wo.-ma. 10-18, do. tot 21 uur, €10 (tot 18 jaar en voor mensen met een handicap gratis). Ook tijdelijke tentoonstellingen.

ETEN EN DRINKEN

Caffè Mulassano 1: Piazza Castello 9, caffemulassano.com, do.-di. 8-18 uur.
Caffè Baratti & Milano 2: Piazza Cas-

tello 27, barattimilano.it, di.-vr. 8-20 uur.
Caffè gelateria Fiorio 3: Via Po 8, 8-1 uur.

Uitneembare kaart: A/B 1/2 | Tram 15, Bus 13, 55, 56

tuin aangelegd. Vanuit de toren heb je een mooi uitzicht over het hart van Turijn.

→ OM DE HOEK

Ook in de omgeving van Palazzo Madama vind je cafés die de koffiecultuur van de stad hooghouden (zie blz. 32). Velen vinden **Caffè Mulassano** 1, met een prachtig art-nouveau-interieur (1907), het mooist. De sinaasappels voor de *spremuta* liggen in een fraaie koperen art-nouveauschaal. Maria Callas kwam er graag tussen de repetities in het nabijgelegen **Teatro Regio** door. Het tussendoortje, *tramezzino*, werd hier geïntroduceerd.

Even verderop is **Caffè Baratti & Milano** 2. Sinds 1875 op deze plek en met een prachtig fin-de-siècle-interieur. Je kunt er terecht voor een lunch, een ijsje en een aperitivo. Baratti & Milano brandt zijn eigen koffie en verkoopt lekkere en chic verpakte chocolade.

Caffè gelateria Fiorio 3 opende in 1780 en was meteen een populaire plek voor kunstenaars en de upperclass. Naar verluidt wilde koning Carlo Alberto voorafgaand aan de dagelijkse audiëntie weten waar het gesprek in Fiorio over ging. Het café werd toen ook wel 'café del coe', pruikencafé, genoemd. In 1845 werd Fiorio opnieuw ingericht. Lampen en kroonluchters, marmere bar, fluwelen bekleding en op de eerste verdieping nissen waar je ongestoord kunt lunchen en zaken bespreken. Ook Fiorio brandt zijn koffie zelf en het ijs wordt geroemd.

Art nouveau (liberty)

Minder bekend is dat Turijn prachtige gebouwen in art-nouveaustijl heeft, in Italië 'liberty' genoemd. Turijn wordt zelfs 'Capitale Italiana del Liberty' genoemd. Voor de interpretatie van deze kunststijl, met zijn gebogen lijnen en motieven uit de natuur, keek de stad naar Parijs en België.

Schitterende architectuur

Casa Fenoglio-Lafleur C 2

Een van de mooiste gebouwen in art-nouveaustijl in Turijn is dit woonhuis. Het vier verdiepingen hoge gebouw werd in 1902 gebouwd. Ingenieur Pietro Fenoglio werd door de art nouveau beïnvloed, toen die een jaar eerder tijdens de Esposizione Internazionale di Arte Decorativa Moderna in Turijn werd geïntroduceerd. Fenoglio woonde er kort en verkocht het huis aan de Franse ondernemer La Fleur. Ook nu nog is het privébezit en alleen aan de buitenkant te bewonderen.

Via Principi d'Acaja 11 (hoek Corso Francia)

Knipoog naar de Savoyes?

Villa Scott H 6

In de wijk Borgo di Po, tegen de heuvels aan de andere kant van de Po, bouwde Pietro Fenoglio in 1902 Villa Scott voor Alfonso Scott, die in de Turijnse auto-industrie werkte. Het huis is een mengeling van neobarok en art nouveau, alsof het een verband wil leggen met de architectuur ten tijde van de Savoyes. Het huis was in 1975 decor voor de horrorfilm *Bloedlink* van Dario Argento, een van zijn bekendste films. Het huis is privébezit en alleen aan de buitenkant te bezichtigen.

Corso Giovanni Lanza 57

Drakenhuis

Palazzo della Vittoria B 2

Een fascinerende mix van Franse neogotiek en Turijnse liberty is het door Gottardo Gussoni gebouwde Palazzo della Vittoria. Het heeft vijf verdiepingen en is bijzonder door zijn detaillering van de twee stijlen. Het paleis wordt ook wel

Casa dei Draghi genoemd vanwege

de twee draken boven de hoofdingang. Opdrachtgever Giovanbattista Carrera liet het huis bouwen om de overwinning, *la vittoria*, van de Eerste Wereldoorlog te vieren. De bouw werd in 1922 afgerond.
Corso Francia 23

Bijzondere versieringen

Villino Raby C 2

P. Fenoglio bouwde dit paleis in de naast Cit Turin gelegen wijk San Donato. Werp vooral een blik op de centrale erker en het hek met origineel smeedijzerwerkdecoraties. Hoewel, alle decoraties van Villino Raby zijn bijzonder.

Corso Francia 6

Grafische inspiratiebronnen

Casa Florio E 3

Dit huizenblok is een van de drie huurhuizen die de gebroeders Daniele en

Casa Fenoglio-Lafleur

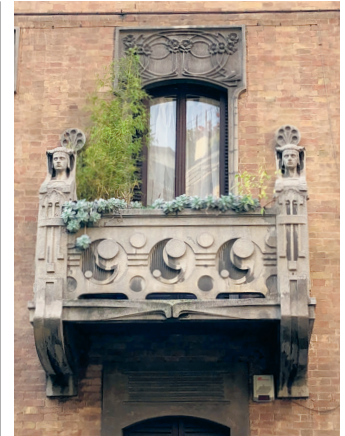
R
ROUTE

Nadat Turijn begin 20e eeuw tijdens de Wereldtentoonstelling (1902) kennis had gemaakt met de art-nouveaustijl, zijn er vooral aan de rand van de 19e-eeuwse uitleg van de stad verscheidene huizen in deze stijl gebouwd. In de wijk **Cit Turin** liggen een paar mooie voorbeelden dicht bij elkaar. Je kunt de route beginnen bij een van de metrostations (Bernini of Principi d'Acaja) of bij de openluchtmarkt op Piazza Benefica (Via Duchessa Jolanda).

Op de volgende adressen tref je bezienswaardige huizen: **Via Duchesse Jolanda 17** (1914), Via Principe d'Acaja 11* (**Casa Fenoglio-Lafleur**, zie blz. 80) en 20* (**Casa Ina**, 1906), Via Vassalli Eandi 18* (**Casa Baravalle**, 1906), Corso Francia 23 (**Casa della Vittoria**, zie blz. 80), 20* (**Casa Maciotta**, 1904) en 8* (**Villino Raby**, zie blz. 80), Via Piffetti 5* (**Casa Masino**, 1906), Via Cirbario 9* (**Casa Padriani**, 1901), 12* (**Casa Pecco**, 1902) en 15* (**Casa Florio**, zie blz. 80) en 54* (**Casa Girardi**, 1906), Via San Donato 68* (**Ex Birrificio Metzger**, 1903), Via Durandi/ hoek Via San Donato* (**Conceria Florio**, 1900). Vergeet tijdens de wandeling niet regelmatig omhoog te kijken naar alle andere prachtige gevels. De huizen die zijn gemarkeerd met een * zijn gebouwd door architect Pietro Fenoglio (1865-1927).

Sereno Florio in 1902 lieten bouwen door Arnaldo Rizzio en Giuseppe Velti-Bellini. Het is een mooi voorbeeld van vroege liberty in Turijn. Het laat zien hoe de ontwerpers werden geïnspireerd door de grafische voorbeelden van art nouveau die te zien waren op de Wereldtentoonstelling in Turijn.

Via San Francesco 17 (hoek Via Bertola)

Balkon van Casa Masino

Probersels

Palazzo Bellia E 3

Hier kun je zien hoe in de begintijd van de liberty werd geëxperimenteerd met de bouwstijl. Het gebouw van architect Carlo Ceppi verrees tussen 1892 en 1898.

Via Pietro Micca 4

Liberty versus neobarok

Palazzo Ceriana Mayneri C 5

Carlo Ceppi bouwde dit paleis tussen 1884 en 1887 voor graaf Ludovico Ceriana Mayneri. Te zien is dat de liberty hier probeert binnen te dringen in de neobarok van de 19e eeuw. Sinds ruim 60 jaar is de 'Circolo della Stampa' er gevestigd.

Corso Stati Uniti 27, palazzocerianamayneri.it

Voormalige arbeidershuisvesting

Villaggio Leumann kaart 4

Eind 19e eeuw liet de Zwitserse ondernemer Napoleone Leumann dit complex aan de rand van Turijn bouwen door P. Fenoglio. De gebouwen waren bestemd voor de huisvesting van de werknemers van zijn katoenfabriek. Op het terrein is een kerk in eclectische bouwstijl; de voormalige basisschool en andere gebouwen zijn in libertystijl. Nu is er een grote outlet van luxe kleding en bad- en beddengoed.

Corso Francia 313, Collegno